

OBSAH

	PŘEHLED OZNAČENÍ VELIČIN A JEJICH JEDNOTEK	10
	ÚVOD	14
	HISTORIE A SOUČASNOST SLÉVÁRENSKÉ VÝROBY	15
1	ZÁKLADNÍ PRINCIPY SLÉVÁRENSKÉ VÝROBY	17
1.1	Struktura roztavených kovů	18
1.2	Slévárenské vlastnosti kovů a slitin	19
1.2.1	Tekutost (fluidita) kovů	19
1.2.2	Viskozita roztavených kovů a slitin	20
1.2.3	Povrchové napětí roztavených kovů	21
1.2.4	Zabíhavost kovů a slitin	23
1.2.5	Sklon ke tvoření staženin a mikroporozity	25
1.2.6	Sklon ke tvoření trhlin	26
1.2.7	Sklon ke tvoření slévárenských napětí a prasklin	27
2	MATERIÁLY POUŽÍVANÉ NA ODLITKY	28
2.1	Oceli na odlitky	28
2.1.1	Označení oceli na odlitky podle ČSN	30
2.1.2	Použití uhlíkových ocelí	32
2.1.3	Použití legovaných ocelí	33
2.1.4	Slévárenské vlastnosti oceli na odlitky	35
2.1.5	Zásady metalurgického zpracování oceli na odlitky	36
2.1.5.1	Metalurgické reakce při tavení oceli	38
2.2	Litiny	43
2.2.1	Mechanické vlastnosti litin	43
2.2.2	Slévárenské vlastnosti litin	44
2.2.3	Krystalizace grafitu	45
2.2.4	Šedá litina	47
2.2.5	Očkováná litina	48
2.2.6	Tvárná litina	49
2.2.7	Litina s červíkovitým grafitem	50
2.2.8	Temperovaná litina	51
2.2.9	Legované litiny	53
2.2.10	Tavení litiny	54
2.2.10.1	Tavení litiny v plamenných pecích	59
2.2.10.2	Tavení litiny duplexními pochody	59
2.3	Neželezné kovy a jejich slitiny na odlitky	59
2.3.1	Slitiny mědi	60

2.3.1.1	Cínové bronzy	60
2.3.1.2	Červené bronzy	60
2.3.1.3	Olovené bronzy	60
2.3.1.4	Hliníkové bronzy	61
2.3.1.5	Mosazi	61
2.3.2	Slitiny zinku	61
2.3.3	Slitiny hliníku	61
2.3.3.1	Slitiny hliníku s křemíkem	62
2.3.3.2	Slitiny hliníku s hořčíkem	62
2.3.4	Slitina hořčík – hliník – zinek	62
3	TECHNOLOGIE VÝROBY SLÉVÁRENSKÝCH FOREM A JADER	64
3.1	Modelová zařízení	65
3.1.1	Modely, modelové desky, šablony, jaderníky	65
3.1.2	Materiály na modely	69
3.1.3	Požadavky na modelové zařízení	70
3.2	Slévárenské formovací směsi	73
3.2.1	Ostřiva ve formovacích směších	74
3.2.1.1	Křemen	74
3.2.1.2	Magnezit, chrommagnezit	75
3.2.1.3	Šamotové ostřivo	75
3.2.1.4	Ostřiva s vysokým obsahem Al_2O_3	76
3.2.1.5	Kovová a grafitová ostřiva	76
3.2.1.6	Jemnostní vlastnosti ostřiva	76
3.2.2	Pojiva ve formovacích směších	78
3.2.3	Formovací směsi s jílovými pojivy	79
3.2.3.1	Kaolinitické jily	79
3.2.3.2	Illitické jily	80
3.2.3.3	Montmorillonitické jily	80
3.2.3.4	Pojící schopnost systému ostřivo – jíl – voda	80
3.2.3.5	Prodyšnost jílových směsí	82
3.2.3.6	Vlastnosti jílových směsí po spěchování	83
3.2.3.7	Jílové směsi pro formy na sušení	84
3.2.4	Formovací směsi s vodním sklem	84
3.2.4.1	Formovací směsi s vodním sklem vytvrzované oxidem uhličitým – proces CO_2	85
3.2.4.2	Ztekucené směsi s vodním sklem a dikalciumsilikátem	87
3.2.4.3	Formovací směsi s vodním sklem a esterolem	88
3.2.5	Formovací směsi s cementovým pojivem	89
3.2.6	Formovací směsi s pryskyřičnými pojivy	89
3.2.6.1	Formovací směsi s pryskyřičnými pojivy tvrditelné teplem	90
3.2.6.2	Formovací směsi s pryskyřičnými pojivy tuhujícími za studena	92
3.2.6.3	Formovací směsi s pryskyřičnými pojivy vytvrditelné vzdušnou emulzí triethylaminu	93
3.2.7	Formovací směsi s alkydolejovými pojivy	94
3.2.8	Formovací směsi pro ocelové odlitky odlévané na syrovo	94
3.2.9	Formovací směsi pro odlitky ze šedé litiny odlévané na syrovo	95
3.2.10	Formovací směsi pro odlitky z neželezných kovů	96
3.2.11	Nátěry forem a jader	96
3.2.12	Regenerace formovacích směsí	97
3.3	Technologie používané k výrobě forem a jader	98
3.3.1	Ruční formování	98

3.3.1.1	Formování do pudy	99
3.3.1.2	Formování v rámech	100
3.3.1.3	Formování šablonováním	101
3.3.2	Strojní formování	103
3.3.2.1	Výroba forem střásáním	104
3.3.2.2	Výroba forem lisováním	106
3.3.2.3	Výroba forem metáním	108
3.3.2.4	Výroba skořepinových forem foukáním	109
3.3.2.5	Výroba forem a jader vstřelováním	110
3.3.2.6	Výroba forem v magnetickém poli	111
3.3.2.7	Výroba vakuově vázaných forem	113
3.3.2.8	Výroba keramických forem pomocí vytavitelných nebo spalitelných modelů	113
4	VTOKOVÉ SOUSTAVY	115
4.1	Hydraulické poměry při odlévání forem	115
4.1.1	Volný proud kovu a jeho účinky	115
4.1.2	Laminární a turbulentní proudění	117
4.1.3	Tlakové poměry ve vtokové soustavě	119
4.2	Základní prvky při konstrukci vtokových soustav	124
4.3	Výpočet vtokových soustav	126
4.4	Zvláštnosti konstrukce vtokových soustav	132
4.4.1	Vtokové soustavy pro odlitky z litin	132
4.4.2	Vtokové soustavy pro odlitky z oceli	134
4.4.3	Vtokové soustavy pro odlitky z lehkých slitin	135
5	ODLÉVÁNÍ FOREM	137
5.1	Příprava forem k liti	137
5.1.1	Statická a dynamická namáhání forem při liti a opatření proti jejich účinkům	137
5.1.2	Odlévání ze zátkových licích pánví	139
5.2	Nekonvenční způsoby odlévání slévárenských forem	140
5.2.1	Gravitační liti do trvalých forem	140
5.2.2	Vysokotlaké liti	142
5.2.3	Nizkotlaké liti	144
5.2.4	Sklopné liti	146
5.2.5	Odstředivé liti	146
5.2.6	Gravitační liti ve vakuu	149
5.3	Tepelné a chemické namáhání slévárenských forem	150
5.3.1	Mechanismus vzniku záclupů	150
5.3.2	Mechanismus tepelného a chemického zapékání odlitků	151
5.3.3	Penetrace kapalného kovu do slévárenské formy	152
5.3.4	Vznik plynových bublin v odlitcích	153
6	TEPELNĚ FYZIKÁLNÍ VLASTNOSTI SLÉVÁRENSKÉ FORMY	155
6.1	Sdílení tepla v soustavě forma – kov	155
6.1.1	Součinitelé teplotní vodivosti a tepelné akumulace u nestacionárních pochodů	156
6.1.2	Diferenciální rovnice sdílení tepla	157
6.2	Výpočet teplotního pole soustavy forma – kov	158

7	KRYSTALIZACE A TUHNUTÍ KOVŮ A SLITIN	161
7.1	Termodynamické zákony krystalizace	161
7.1.1	Tvorba krystalizačních zárodků	162
7.2	Růst primárních krystalů z krystalizačních zárodků	165
7.2.1	Mechanismus krystalizace čistých kovů a slitin	165
7.2.2	Růst primárních krystalů	169
7.2.3	Ovlivňování krystalizace	171
7.2.4	Vnitřní struktura odlitků	172
7.3	Tuhnutí kovů a slitin ve slévárenské formě	173
7.3.1	Rychlost a doba tuhnutí odlitků	176
7.3.2	Průvodní jevy při tuhnutí odlitků	179
8	TEPELNÉ UZLY	183
8.1	Způsoby zneškodňování tepelných uzlů	184
8.1.1	Zásady správného nálitkování odlitků	184
8.1.1.1	Tvar nálitků	184
8.1.1.2	Doplňovací tlak nálitků	185
8.1.1.3	Umístění nálitků na odlitcích	188
8.1.1.4	Akční rádius nálitků	190
8.1.1.5	Výpočet velikosti nálitku	191
8.1.2	Zneškodňování tepelných uzlů nálitkováním	192
8.1.3	Zneškodňování tepelných uzlů chlazením	195
8.1.4	Postup při nálitkování odlitků	197
8.1.5	Využití kapalného kovu při výrobě odlitků	198
9	CHLADNUTÍ ODLITKŮ A PŘÍVODNÍ JEVY	200
9.1	Změny objemu odlitků v tuhém stavu	200
9.2	Mechanismus vzniku trhlin	201
9.3	Mechanismus vzniku slévárenských napětí	204
9.3.1	Mechanismus vzniku tepelného napětí	205
9.3.2	Mechanismus vzniku transformačního napětí	209
9.3.3	Mechanismus vzniku smršťovacího napětí	210
10	DOKONČOVACÍ OPERACE PŘI VÝROBĚ ODLITKŮ	212
10.1	Uvolňování odlitků ze slévárenských forem	212
10.2	Odstranění jader a hrubé čištění odlitků	212
10.3	Odstraňování nálitků a vtoků	213
10.4	Konečná úprava odlitků	214
11	TEPELNÉ ZPRACOVÁNÍ ODLITKŮ	215
11.1	Tepelné zpracování ocelových odlitků	215
11.1.1	Žihání k odstranění zbytkových napětí v odlitcích	215
11.1.2	Žihání na měkko	216
11.1.3	Normalizační žihání	216
11.1.4	Homogenizační (difúzní) žihání	217
11.1.5	Kalení a zušlechťování odlitků	217

11.2	Tepelné zpracování litinových odlitků	217
11.3	Tepelné zpracování odlitků ze slitin neželezných kovů	218
12	TECHNOLOGIČNOST KONSTRUKCE ODLITKŮ	220
13	VADY ODLITKŮ	226
	LITERATURA	230